

Oheisviestintä osana opettajan ammatillista vuorovaikutusta

Oheisviestinnällä on suuri merkitys puheviestinnällisissä vuorovaikutusprosesseissa kuten opetuksessa. Nonverbaalin viestinnän avulla opettaja säätelee luokkahuoneessa tapahtuvaa vuorovaikutusta ja rakentaa pedagogista auktoriteettia. Pedagoginen auktoriteetti on suhdeilmiö, joka ei perustu ainoastaan opettajan henkilökohtaisiin ominaisuuksiin vaan se luodaan opettajan ja oppilaan/oppilasryhmän välisessä vuorovaikutussuhteessa. Se sisältää sekä välittävän että kontrolloivan auktoriteetin. Esimerkiksi pelkästään ilmeillä, katseella tai eleillä opettaja voi osoittaa haluavansa ottaa seuraavan puheenvuoron (kontrolloiva). Hän voi antaa positiivista palautetta (esim. nyökkäämällä tai hymyilemällä) oppilaan tai oppilasryhmän toiminnasta ilman verbaalista keskeytystä (välittävä). Opettaja voi hallita ryhmää ja sen sisäistä vuorovaikutusta pelkästään liikkumalla tilassa tarkoituksenmukaisesti (kontrolloiva tai välittävä).

KEHU-kouluttajakoulutuksen tavoitteena on

- lisätä opetusharjoitteluja ohjaavien opettajien **tietoisuutta** opettajan ammatilliseen vuorovaikutukseen liittyvistä ilmiöistä
- laajentaa ohjaavien opettajien **kykyä hyödyntää ammatilliseen vuorovaikutukseen** liittyvää tietoa opetusharjoittelun ohjaamisessa
- tukea opetusharjoittelujen ohjaamisen avulla opiskelijoiden kykyä **luoda** pedagogista johtajuutta, heidän valmiuksiaan oppia ryhmän hallintaan ja kykyä luoda positiivista oppimisilmapiiriä oheisviestinnällisin keinoin
- luoda yhdessä ohjaavien opettajien kanssa opetusharjoittelun ohjaamista tukevaa pedagogista aineistoa

Mitä on nonverbaalinen viestintä?

Oheisviestintä täydentää puhetta ilmentämällä asenteita tai emootioita puhuttua sisältöä tai vuorovaikutuskumppania kohtaan. Sen tarkoituksena voi olla myös puheen sisällön kuvittaminen, puheen joidenkin osien painottaminen, vuorovaikutusprosessin säätelyminen, palautteen antamisen avulla tapahtuvan vuorovaikutuksen käynnistäminen ja ylläpitäminen, suhteen roolien neuvottelemine ja määrittelemine tai tarkoituksenmukaisten käyttäytymistapojen määrittelemine erilaisissa sosiaalisissa tilanteissa. Vaikka oheisviestinnän funktiot voidaan jakaa hieman eri tavoin, yksimielisiä ollaan kuitenkin siitä, että nonverbaalisella viestinnällä on suuri merkitys vuorovaikutusprosessissa silloin, kun

- luodaan ensivaikutelma tai tehdään henkilöstä tulkintoja
- ilmaistaan jotain suhteeseen liittyvää (esim. läheisyyttä tai etäisyyttä)
- ilmaistaan tunteita
- halutaan lähettää ristiriitaisia viestejä tai valehdella
- viestitään valta-asetelmia tai suostutellaan toisia.

Oheisviestintä voidaan jakaa erilaisiin luokkiin. Näitä luokkia ovat mm.

- a) Kinesiikka, johon sisältyvät kehon asennot, eleet, liikkeet, kasvojen ilmeet sekä silmän liikkeet kuten tuijotus tai sen välttely.
- b) fyysinen olemus ja artefaktit, joilla viitataan ihmisen fyysisen olemuksen lisäksi myös vaatteisiin, koruihin, kosmetiikkaan ja muihin ulkonäön muokkaamiseen käytettyihin tekijöihin.
- c) puheen paralingvistiset piirteet, joihin sisältyy puhenopeus, äänen voimakkuus, äänenlaatu ja korkeus, aksentit, tauotus, takeltelu ja hiljaisuuden käyttö.
- d) proksemiikka ja haptiikka, joista ensimmäinen viittaa tilan käyttöön ja haptiikka koskettamalla viestimiseen.
- e) kronemiikka eli ajankäyttö
- f) ympäristön vihjeet, eli arkkitehtuuri, melu ja muut ympäristön ominaisuudet.

Voiko ammatillista oheisviestintää kouluttaa tai oppia?

Puheviestintäosaaminen on kielellistä ja sanatonta ilmaisu- ja havaintotoimintaa ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Osaaminen voidaan nähdä opettajan valmiutena saavuttaa omia tavoitteitaan opetukseen liittyvässä vuorovaikutuksessa tehokkaasti ja tilanteen kannalta tarkoituksenmukaisesti. Sanallisen viestinnän hallintaan, kuten esim. kysymysten tekemiseen tai ohjeiden antamiseen kiinnitetään sekä opettajankoulutuksessa että opetusharjoittelussa paljon huomiota oheisviestinnän jäädessä vähemmälle huomiolle. Kun nonverbaalia viestintää tarkastellaan taidokkuuden näkökulmasta, voidaan taidokkuus jakaa kolmeen eri osa-alueeseen;

- a) taitoon ilmentää (*encode*) tarkoituksenmukaisia nonverbaalisia viestejä, joilla joko rajataan tai luodaan positiivista oppimisilmapiiriä
- b) tulkita (*decode*) toisten lähettämiä nonverbaalisia viestejä eli osata huomioida ja lukea yksittäisten oppilaiden tai luokan työskentelyyn tai tunteisiin liittyviä viestejä
- c) valvoa ja ohjata (*manage*) omaa nonverbaalista ilmaisuun eli tunnistaa omia nonverbaalisia maneeerejaan tai haasteitaan ja pyrkiä korjaamaan/kehittämään niitä

Nonverbaali taidokkuus on tärkeää vuorovaikutuksen luomisessa, interpersonaalisten suhteiden ylläpidossa sekä vaikutelmien hallinnassa. Useissa kansainvälisissä koulutuskokeiluissa ja niihin liittyvissä tutkimuksissa on havaittu, että opettajaopiskelijoiden oheisviestinnällistä käyttäytymistä on voitu kehittää opetusharjoittelun yhteydessä saadun ohjauksen avulla.

Miksi oheisviestinnällinen osaaminen on opettajalle ammatillisesti tärkeää?

Lämmin opettaja-oppilassuhde edistää kouluun sitoutumista. Opettajan välittömyys (*nonverbal immediacy*) on määritelty opetusviestinnän tutkimuksessa kommunikaatiomuuttujaksi, joka vaikuttaa opettajan ja oppilaan väliseen fyysiseen ja psykologiseen läheisyyteen. Välittömyys-käsitteen psykologisena perustana on Mehrabianin (1971) mukaan ihmisen lähestymis- ja välttämiskäyttäytyminen - ihmiset lähestyvät asioita, joista he pitävät ja jotka vetoavat heihin, ja välttävät asioita, joista eivät pidä, eivät vetoa heihin tai jotka saavat heissä aikaan pelkoa. Välittömyyteen liittyviä käyttäytymismalleja ovat tilallinen läheisyys, aktiivinen katsekontakti, hymyily, läsnäolo (tässä ja nyt), osallisuus ("me" vs. "minä") ja vapaaehtoisuus ("haluavat" vs. "pitäisi"). Näiden ominaisuuksien on määritelty kuvaavan opettajan välitöntä nonverbaalia käyttäytymistä ja auttavan oppilaita havaitsemaan sitä. Katsekontakti ja hymyileminen eivät siis

sinänsä ole opettajan välittömyyttä, vaan ne ovat osa käyttäytymistä, jotka johtavat opettajan toiminnassa käsitykseen hänen välittömydestään.

Amerikkalainen Janis Andersen (1979) oli ensimmäinen tutkija, joka tarkasteli järjestelmällisesti opettajan välitöntä ei-sanallista vuorovaikutusta ja sen merkitystä luokkahuoneen opetusviestinnässä. Hän loi 15 muuttujan analyysimallin (ks. Liite 1), jossa opettajien ei-sanallista toimintaa kuten; hymyä, katsekontaktia, vartalon eteenpäin suuntautuvia asentoja, rentoutta, positiivisia eleitä ja liikkumista luokkahuoneessa opettamisen aikana, tarkasteltiin järjestelmällisesti. Andersenin tutkimushavainnot osoittivat merkittävää yhteyttä opettajan ei-sanallisen välittömyyden ja oppilaiden emotionaalisen oppimisen välillä. Hänen tutkimuksensa synnyttivät opetusviestinnällisen tutkimussuuntauksen. Viime vuosikymmeninä on eri puolella maailmaa tehty yli 250 tutkimusta, jotka käsittelevät opettajan nonverbaalia välittömyyttä. Niiden kaikkien tulokset tukevat positiivista korrelaatiota 1) opettajan välittömyyden ja oppilaan emotionaalisen- sekä kognitiivisen oppimisen välillä, 2) opettajan välittömyyden yhteyttä oppilaiden oppimismotivaatioon, 3) välittömyyden yhteyttä opettajien uskottavuuteen ja 4) opiskelijoiden positiiviseen arvioon opettajista.

Pohdintakysymyksiä:

1. Kuinka huomioit opiskelijan oheisviestintään liittyviä seikkoja ohjatessasi opetusharjoittelua?
2. Kuinka paljon ja millaista palautetta siitä annat?
3. Millaista tukea toivoisit vuorovaikutusasioiden ohjaamiseen?

LÄHTEET:

Andersen, J. F. (1979). Teacher immediacy as a predictor of teaching effectiveness. Teoksessa D. Nimmo (Ed.), *Communication yearbook 3* (pp. 543–559). New Brunswick, NJ: Transaction Books.

Ekman, P. (2004). Emotional and conversational nonverbal signals. Teoksessa J.M. Larrazabal & L.A. Pérez Miranda (toim.), *Language, knowledge and representation: Proceedings of the sixth international colloquium on cognitive science* (Philosophical studies series no. 99) (s. 39–50). Dordrecht: Springer.

Guerrero, L. K. & Floyd, K. (2005). *Nonverbal communication in close relationships*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Hargie, O., Saunders, C. & Dickson, D. (1994). *Social skills in interpersonal communication*. (3. painos). London: Routledge.

Hecht, M. L. & DeVito, J. A. & Guerrero, L. K. (1999). Perspectives on nonverbal communication. Teoksessa L. K. Guerrero & J.A. DeVito & M. L. Hecht (toim.), *The nonverbal communication reader: classic and contemporary readings* (s. 3–18) (2. painos). Long Grove, IL: Waveland.

Hecht, M. L. & Guerrero, L. K. (2008). Perspectives on nonverbal research methods. Teoksessa L. K. Guerrero & J.A. DeVito & M. L. Hecht (toim.), *The nonverbal communication reader: classic and contemporary readings* (s. 27–18) (3. painos). Long Grove, IL: Waveland.

Mehrabian, A. (1971). *Silent messages*. Belmont, CA: Wadsworth.

Richmond, V. P., McCroskey, J. C., Plax, T. G., & Kearney, P. (1986). Teacher nonverbal immediacy training and student affect. *World Communication*, 15, 181–194.

Richmond, V. P., & McCroskey, J. C. (1992). Increasing teacher influence through immediacy. Teoksessa V. P. Richmond and J. C. McCroskey (Eds.). *Power in the classroom: Communication, control, and concern*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Riggio, R. E. (2006). Nonverbal skills and abilities. Teoksessa V. Manusov & M. L. Patterson (toim.), *The SAGE handbook of nonverbal communication*. (s. 79–95). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Werkkomäki, Meri (2017) *Nonverbaalinen viestintä humorististen vaikutelmien tuottamisessa. Embleemit ja illustraattorit suomalaisessa stand up -komiikassa*. Pro gradu-tutkielma. Puheviestinnän laitos. Helsingin yliopisto.

Figure 3

TRAINED RATERS' PERCEPTIONS OF IMMEDIACY (RI) SCALE					
far	1 2 3 4 5 6 7 8 9	close	DISTANCE FROM STUDENTS	(1)	
standing	1 2 3 4 5 6 7 8 9	sitting in student desk	TEACHER POSITION*	(2)	
in front of class	1 2 3 4 5 6 7 8 9	within class	TEACHER POSITION*	(3)	
none	1 2 3 4 5 6 7 8 9	very much	TOUCHING STUDENTS*	(4)	
not directed to students	1 2 3 4 5 6 7 8 9	directed to students	BODY POSITION	(5)	
tense	1 2 3 4 5 6 7 8 9	relaxed	BODY POSITION	(6)	
closed	1 2 3 4 5 6 7 8 9	open	BODY POSITION	(7)	
none	1 2 3 4 5 6 7 8 9	very much	BODY MOVEMENT	(8)	
none	1 2 3 4 5 6 7 8 9	very many	PURPOSEFUL GESTURES	(9)	
none	1 2 3 4 5 6 7 8 9	very many	POSITIVE HEAD NODS	(10)	
none	1 2 3 4 5 6 7 8 9	very many	SMILES	(11)	
none	1 2 3 4 5 6 7 8 9	always	EYE CONTACT WITH STUDENTS	(12)	
not at all	1 2 3 4 5 6 7 8 9	very much	VOCALLY EXPRESSIVE	(13)	
formal/uniform like	1 2 3 4 5 6 7 8 9	informal/individual	DRESS/PHYSICAL APPEARANCE*	(14)	
not at all	1 2 3 4 5 6 7 8 9	always	TEACHER TALKS*	(15)	
low	1 2 3 4 5 6 7 8 9	high	OVERALL IMMEDIACY	(16)	

Rater Number _____

Class Time _____

*These items were deleted to produce an instrument conceptually isomorphic to the BII scale. The other 11 behaviors created the revised rater immediacy scale.